

В. М. Бароўская

**РАПАЛЬСКІ ДАГАВОР І ЯГО ЎПЛЫЎ
НА РАЗВІЦЦЁ САВЕЦКА-ПОЛЬСКІХ АДНОСІН 1920-х гг.**

Італьянскі горад Генуя неаднаразова станавіўся пляцоўкай для дыпламатычных мерапрыемстваў. З 10 красавіка па 20 мая 1922 г. у гэтым населеным пункце праходзіла міжнародная сустрэча вядучых палітыкаў свету, больш вядомая ў гістарыяграфіі як Генуэзская канферэнцыя. У працах канферэнцыі прымалі ўдзел прадстаўнікі 29 дзяржаў свету, у тым ліку Італія

(Л. Факта), Вялікабрытанія (Д. Керзан, Д. Лойд-Джордж), Францыя (К. Баррэр), Германія (К. Вірт, В. Ратенау), ЗША (пасол у Італіі Р. Чайлд). У склад дэлегацыі РСФСР на Генуэскай канферэнцыі ўваходзілі: У. І. Ленін (старшыня), Г. В. Чычэрын (намеснік старшыні), Л. Б. Красін, М. М. Літвінаў, В. В. Вароўскі (генеральны сакратар), Я. Э. Рудзутак, А. А. Іофе, Х. К. Ракоўскі, Н. К. Нарыманаў, А. Г. Шляпнікаў, Б. Е. Штейн, Б. Мдзівані, А. Бекзадзян [1, с. 142].

Генуэзская сустрэча стала своеасаблівым працягам Рыжскай мірнай канферэнцыі. Яна была сродкам юрыдычнага прызнання ўмоў Рыжскага мірнага дагавора краінамі Антанты, у тым ліку легітымізацыі БССР, замацавання тэрытарыяльнага падзелу ўсходнееўрапейскага рэгіёна.

На Генуэскай канферэнцыі планавалася вырашыць спрэчныя фінансава-эканамічныя пытанні. На першы план выступала праблема выплаты запазычанасцей часоў Расійскай імперыі, Часовага ўраду, Савецкай Расіі перад краінамі Антанты. Таксама ў цэнтр увагі трапіла пытанне эканамічнага ўзнаўлення Цэнтральнай і Усходняй Еўропы, землі якой значна былі спустошаны і разрабаваны ў ходзе падзей Першай сусветнай вайны. Для вырашэння гэтых праблем напярэдадні канферэнцыі, 20–28 сакавіка 1922 г., у Лондане быў створаны Спецыяльны камітэт экспертаў. Вынікам яго працы стала прыняцце рэзалюцыі, у якой ад савецкага кіраўніцтва патрабавалася “прызнаць усе запазычанасці рэжымаў Расіі, прыняць адказнасць за ўсе страты, нанесеныя дзеяннямі савецкага і наступных урадаў, якія дзейнічалі на тэрыторыі былой Расійскай імперыі” [2, с. 64].

Удзелу Савецкай Расіі ў Генуэскай канферэнцыі папярэднічалі перагаворы краін Антанты на нарадзе ў Канах 6 студзеня 1922 г. Па яе вынікам была падпісана рэзалюцыя, якая прызнавала роўнасць дзяржаў з розным грамадска-эканамічным і палітычным ладам. У гэтым дакуменце ўказвалася, што “нацыі не могуць прысвойваць сабе права дыктаваць іншым прынцыпы, на аснове якіх яны павінны арганізаваць сваю сістэму ўласнасці, унутранага эканамічнага жыцця і стылю кіравання. Кожная нацыя ў гэтых адносінах мае права выбіраць для сябе тую сістэму, якую яна жадае” [2, с. 58]. Нягледзячы на гэта, у рэзалюцыі ўтрымліваліся пэўныя патрабаванні (у тым ліку па выплаце даўгоў), якія прад’яўляліся да роўнапраўных дзяржаў. Служыла сведчаннем гатоўнасці капіталістычных краін супрацоўнічаць з сацыялістычнай сістэмай і вясці з ёй дыялог на роўных.

Падчас падрыхтоўкі да канферэнцыі ў Генуі адбываліся перагаворы Савецкай Расіі з прадстаўнікамі Германіі. Савецкае кіраўніцтва разумела, што Германія, якая імкнецца да выхаду з міжнароднай ізаляцыі, хутчэй іншых капіталістычных краін зможа пайсці на ўсталяванне дыпламатычных адносін. 25 студзеня 1922 г. праходзіла нарада двух дзяржаў, дзе былі абмеркаваны праблемы наладжвання супрацоўніцтва, у прыватнасці ў спарве ўзнаўлення Еўропы. У ходзе сустрэч выявіліся дзве пазіцыі германскага кіраўніцтва ў адносінах да Савецкай Расіі: І. Вірт і У. фон Мальцан прытрымліваліся меркавання аб неабходнасці супрацоўніцтва і ўзгаднення пазіцый з савецкім

бокам; В. Ратэнау і Г. Сціннэс выступалі за распрацоўку адзінай палітыкі ў адносінах да РСФСР з Вялікабрытаніяй і ЗША. Перагаворы былі працягнуты 2–4 красавіка 1922 г. у Берліне. Прыйсці да згоды дэлегацыям так і не ўдалося, аднак была дасягнута дамоўленасць, што яны будуць дзейнічаць ва ўзаемным кантакце, інфармаваць і падтрымліваць адзін аднаго.

Міжнародная эканамічная канферэнцыя пачала сваю працу 10 красавіка 1922 г. у палацы Сан-Джорджыя ў Генуі. Ужо на першым пленарным пасяджэнні страшыня савецкай дэлегацыі Г.В. Чычэрын падкрэсліў, што Савецкая Расія імкнецца да ўсталявання ўсеагульнага міру і патрымлівае ідэю мірнага суіснавання дзяржаў. Па меркаванні савецкай дэлегацыі, неабходна склікаць сусветны кангрэс на аснове поўнай роўнасці ўсіх народаў і прызнання за ўсімі права распараджацца сваім лёсам. З гэтай мэтай таксама было важным пераглядзець Статут Лігі нацый, каб пераўтварыць яе ў саюз народаў без панавання кагосьці.

Дасягненнем савецкай дыпламатыі часоў Генуэзскай канферэнцыі стала падпісанне паміж РСФСР і Германіяй Рапальскага дагавора – 16 красавіка 1922 г. Згодна з гэтым дыпламатычным дакументам, узнаўляліся дыпламатычныя адносіны паміж бакамі, яны адмаўляліся ад прэтэнзій па выплаце ваенных і неваенных страт, дамаўляліся аб парадку ўрэгулявання рознагалоссяў паміж сабой. Германія прызнавала нацыяналізацыю германскай дзяржаўнай і прыватнай уласнасці ў РСФСР і адмаўлялася ад прэтэнзій, якія сталі вынікам “мерапрыемстваў РСФСР і яе органаў у адносінах да германскіх грамадзян ці іх прыватных правоў пры ўмове, што ўрад РСФСР не будзе задавальваць аналагічныя прэтэнзіі іншых дзяржаў” [2, с. 65]. Абодва бакі прызналі прынцып найбольшага садзейнічання ў якасці асновы іх прававых і эканамічных адносін, абавязваліся садзейнічаць гатоўнасці аказаць нямецкім фірмам дапамогу ў справе развіцця сувязей з савецкімі арганізацыямі. Дагавор быў заключаны без указання тэрміну.

5 лістапада 1922 г. у Берліне быў заключаны дадатковы пратакол, які падпісалі ўпаўнаважаныя ўрадаў шасці савецкіх рэспублік, у тым ліку ўпаўнаважаны прадстаўнік Беларусі М. М. Красцінскі і прадстаўнік урада Германіі фон Мальцан. Берлінскі дагавор даваў рэспублікам права адкрыць у Германіі дзяржаўныя гандлёвыя бюро на ўмовах, якія адпавядалі прававому статусу гандлёвага прадстаўніцтва РСФСР. Рэйхканцлер Германіі А. Вірт заявіў паўнамоцнаму прадстаўніку РСФСР у Германіі М. М. Красцінскаму пры падпісанні Берлінскага дагавора, што Германія прызнае ССРБ і ўстанаўлівае з ёй дыпламатычныя і консульскія адносіны да ратыфікацыі дагавора [1, с. 501].

Рапальскі дагавор азначаў сканчэнне міжнароднай дыпламатычнай ізаляцыі РСФСР. Для Расіі гэта быў першы буйны дагавор і прызнанне дэ-юрэ як дзяржавы, а для Германіі – першы роўнапраўны дагавор, пасля Версальскага міру. Правамоцнасць палажэнняў Рапальскага дагавора 1922 г.

была пацверджана Берлінскім дагаворам 1926 г. 10 лістапада 1922 г. ЦВК БССР ратыфікаваў Берлінскі дагавор 5 лістапада 1922 г., у выніку Германія прызнала дэ-юрэ ўрад БССР.

Удзел савецкай дэлегацыі ў працах Генуэзскай канферэнцыі выклікаў неабходнасць правядзення шматлікіх падрыхтоўчых прац. 22 лютага 1922 г. у Маскве адбылося пасяджэнне паўнамоцных прадстаўнікоў РСФСР, Украіны, Беларусі, Арменіі, Азербайджана, Грузіі, Бухары, Далёка-Усходняй Рэспублікі і Харэзма. Быў падпісаны пратакол, паводле якога РСФСР упаўнаважваўся прадстаўляць і абараняць на канферэнцыі інтарэсы ўсіх савецкіх рэспублік, падпісваць ад іх імя дагаворы і іншыя акты з замежнымі дзяржавамі. Ад імя ССРБ пратакол падпісаў старшыня ЦВК і СНК, наркам замежных спраў А. Р. Чарвякоў. Са свайго боку ўрад РСФСР абавязаўся цвёрда абараняць інтарэсы рэспублік і інфармаваць іх аб ходзе канферэнцыі [3, с. 36].

Акрамя гэтага прадугледжвалася ажыццявіць збор статыстычнага матэрыялу, які б даказваў або абвяргаў фінансава-эканамічныя прэтэнзіі як у цэлым краін Антанты, так і Польшчы, у прыватнасці. Савецкае кіраўніцтва апасалася, што польскія прадстаўнікі могуць выказацца за перагляд пунктаў Рыжскага мірнага дагавора, звязаных з фінансава-эканамічнымі пытаннямі. Справа ў тым, што канчатковае вызначэнне памераў і спосабаў плацяжу адбылося толькі непасрэдна перад заключэннем мірнага дагавора, пры актыўным удзеле супрацоўніка Народнага камісарыята знешняга гандлю, гандлёвага прадстаўніка РСФСР у Вялікабрытаніі, старшыні савецкай дэлегацыі на гандлёвых савецка-англійскіх перагаворах, Л. Б. Красіна, і Я. К. Стэчкоўскага, міністра фінансаў Польшчы. У выніку, перагавораў Л. Б. Красіна і Я. К. Стэчкоўскага, 21 лютага 1921 г. была дасягнута дамоўленасць аб выплаце 15 млн. залатых рублі золатам, а астатнюю частку шляхам продажу каштоўных камяннеў напрацягу 2–3 гадоў [4, с. 176–179.] пры польскім пасрэдніцтве на амерыканскім рынку. Для канчатковага абвяржэння і ўдакладнення фінансавых прэтэнзій Польшчы стваралася Камісія на ацэнцы страт, нанесеных польскай арміяй і акупацыйнымі ўладамі.

Згодна з пастановай СНК БССР ад 21 студзеня 1922 г., стваралася Спецыяльная камісія па ацэнцы страт, нанесеных польскай арміяй і акупацыйнымі ўладамі. У яе склад павінны былі ўваходзіць прадстаўнікі ад цэнтральных ведамстваў БССР – Народнага камісарыята юстыцыі БССР, Народнага камісарыята ўнутраных спраў БССР, Народнага камісарыята земляробства БССР, Рабоча-сялянскай інспекцыі, Цэнтральнага статыстычнага таварыства. На чале камісіі стаяў глава статыстычнага ведамства БССР – М. І. Шкубер (1922–1927 гг.). Камісія па ацэнцы страт, нанесеных польскай арміяй і акупацыйнымі ўладамі, складалася з Цэнтральнай камісіі, шасці павятовых камісій, якія ў сваю чаргу дзяліліся на сто шаснаццаць валасных камісій.

Пачатак Генуэзскай канферэнцыі (10 красавіка – 20 мая 1922 г.) фактычна прыпыніў пасяджэнні савецка-польскіх гандлёвых перагавораў. Заключэнне Рапальскага дагавора, таксама негатыўная пазіцыя кіраўніцтва Францыі

супраць актыўнага гандлёвага супрацоўніцтва з Савецкай Расіяй сталі прычынымі канчатковага спынення перагавораў у Варшаве. Акрамя завочнага ўдзелу БССР, да Генуэзскай мірнай канферэнцыі далучыліся і дзеячы Беларускай Народнай Рэспублікі.

Напярэдадні пачатку Генуэзскай канферэнцыі – 15 студзеня 1922 г. – у лісце А. І. Цвікевіча (Коўна) да Я. А. Ляцкаму (Прага), выказвалася надзея, што на гэтай міжнароднай сустрэчы “савецкі бок будзе намагацца перагледзіць умовы Рыжскага дагавора, будзе ўзнята пытанне ўсталявання ўсходняй мяжы з Польшчай” [5, с. 1266]. Па меркаваннях дзеячоў БНР, “гэты разлік можа паставіць на парадак дня беларускае пытанне, прывядзе да патрэбнасці прыцягнення беларускіх прадстаўнікоў як польскім, так і савецкім бокам”. Беларускае праблематыка можа быць прадстаўлена або ў рамках легітымизацыі Савецкай Беларусі, або праз стварэнне “буфернай беларускай дэмакратычнай дзяржавы” [5, с. 1267].

Дзеячы БНР разлічвалі выкарыстаць канферэнцыю для прыцягнення ўвагі міжнароднай супольнасці да беларускага пытання, перашкодзіць афіцыйнаму прызнанню Рыжскага мірнага дагавора. Ужо фактычна з моманту заключэння Прэлімінарнага мірнага дагавора, 20 кастрычніка 1920 г. Рада Народных Міністраў БНР заняла пазіцыю яго непрызнання. 16 снежня 1920 г. на адрас Лігі Нацый быў накіраваны Мемарандум, дзе была выкладзена пазіцыя БНР па гэтаму пытанню. У пачатку 1921 г. быў апублікаваны зварот “Да лепшых сыноў польскай нацыі” з просьбай аб падтрымцы незалежнасці Беларусі. Трэба зазначыць, што пазіцыя непрыняцця кіраўніцтвам БНР асноўных умоў Рыжскага мірнага дагавора, паводле якога на карысць Польшчы перадавалася амаль палова этнічнай тэрыторыі Беларусі – 112, 9 тыс. км² з насельніцтвам каля 3,5 млн. чалавек, была падтрымана ўсімі ўплывовымі партыямі: БПС-Р, БПС-Ф, БПСД.

Яскрава гэта праявілася падчас нацыянальна-палітычнай нарады, якая праходзіла ў Празе ў верасні 1921 г. Згодна з рашэннямі гэтай нарады, планавалася падрыхтаваць дзве рэзалюцыі пратэсту – “Супраць Рыжскага дагавору” і “Аб палажэнні Беларусі пад акупацыяй”. Актыўная пазіцыя Рады Народных Міністраў БНР супраць умоў Рыжскага мірнага дагавора з’явілася адной з прычын разрыву дыпламатычных адносін з урадам Польшчы. Каб звярнуць увагу міжнароднай супольнасці да беларускага пытання, па ініцыятыве Рады Народных Міністраў БНР пачаў выдавацца з красавіка 1922 г. часопіс “Беларускі сцяг”. У першым жа нумары быў надрукаваны “Мемарандум Беларускай Народнай Рэспублікі канферэнцыі дзяржаў у Генуі” [6]. У Мемарандуме было абгрунтавана гістарычнае права беларускага народа на сваю дзяржаўнасць і тэрытарыяльную цэласнасць. У ім яскрава паказаны анексіянісцкі характар Рыжскага дагавора 1921 г.

19 красавіка 1922 г. Рада Народных Міністраў БНР на сваім пасяджэнні ў Берліне прыняла рашэнне аб накіраванні ў Геную беларускай дэлегацыі ў складзе В. Ю. Ластоўскага, старшыні ўрада, міністра замежных спраў і юстыцыі А. І. Цвікевіча. Спецыяльна да канферэнцыі быў падрыхтаваны

тэкст Мемарандума Урада БНР. У ім адзначалася, што асноўнай прычынай неспакою і нестабільнасці ва Усходняй Еўропе з’яўляюцца польска-савецкія спрэчкі. У гэтым дакуменце патрабавалася прызнаць незалежнасць Беларускай Народнай Рэспублікі. Перад дэлегацыяй Рады Народных Міністраў БНР была пастаўлены задачы: узяць пытанне аб пераглядзе Рыжскага мірнага дагавора, дабіцца ўключэння ў парадак дня канферэнцыі пытання аб незалежнасці Беларусі і выставіць патрабаванне аб кампенсацыі страт, якія панесла Беларусь у выніку Першай сусветнай вайны.

Кіраўнікі РСФСР не выключалі магчымасці з’яўлення на Генуэзскай канферэнцыі прадстаўнікоў Беларусі, Усходняй Галіцыі, таму на адрас ураду Італіі быў накіраваны ліст, у якім кіраўніцтва Савецкай Расіі прапаноўвала, каб на канферэнцыі ні ў якім разе не прысутнічалі “прадстаўнікі былых урадаў, бо гэта можа выклікаць сур’езную апазіцыю да самой канферэнцыі” [6].

27 красавіка 1922 г. дэлегацыя БНР прыбыла ў Геную, дзе сустрэлася з генуэзскім арцыбіскупам, неафіцыйнымі дэлегацыямі Усходняй Галіцыі, Грузіі, Азейрбайджана, Кубані і Украіны, прадстаўнікамі дыпламатычнага корпусу Вялікабрытаніі [7]. 3 мая 1922 г. у Генуі адбылася сустрэча дэлегацыі БНР і італьянскага прэм’ер-міністра А. Факта. У выніку адзначанага візіту быў уручаны Мемарандум, прапанаваны праект стварэння нейтральнага поясу ва Усходняй Еўропе. Адзначаны пояс уключаў бы тэрыторыю, якая знаходзіцца паміж лініяй Керзана і савецка-польскай мяжой, усталяванай згодна з Рыжскім мірным дагаворам. Яго ў будучым планавалася перадаць пад кантроль краін Антанты. Гэты праект быў разгледжаны падчас пасяджэння галоўнай камісіі Генуэзскай канферэнцыі. Аднак, усе вышэй пералічаныя прапановы не былі ўлічаны і прыняты [8].

У ходзе канферэнцыі савецкі бок выказаў гатоўнасць да абмеркавання пытання аб форме кампенсацыі былым замежным уладальнікам у Расіі пры ўмове прызнання Савецкай Расіі дэ-юрэ і прадстаўлення ёй крэдытаў. Акрамя таго, савецкай дэлегацыяй былі вылучаны контрпатрабаванні. Яны прадугледжвалі выплату на карысць РСФСР усіх страт, нанесеных савецкай дзяржаве падчас замежнай ваеннай інтэрвенцыі і польска-савецкай вайны 1919–1921 гг. Савецкая дэлегацыя на першым пасяджэнні Генуэзскай канферэнцыі – 10 красавіка 1922 г. – унесла прапанову аб усеагульным разаружэнні. На жаль, якога-небудзь рашэння па ўзнятым пытанням не было прынята. Іх далейшы разгляд планаваўся ў рамках Гаагскай канферэнцыі (15 чэрвеня – 19 ліпеня 1922 г.).

Польскую дэлегацыю на Гаагскай канферэнцыі ўзначаліў буйны польскі эканаміст, віцэ-міністр прамысловасці і гандлю Г. Страсбургер. Ужо гэты факт яскрава дэманстраваў, што польскі бок рашуча настроены вырашыць усе спрэчныя фінансава-эканамічныя пытанні, якія ставілі перад Польшчай і Савецкай Расіяй. Таксама ў склад польскай дэлегацыі былі ўключаны эксперты па эканамічным пытанням. Акрамя гэтага на Гаагскую канферэнцыі паехалі: былы павяраны Польшчы ў Маскве Т. Філіповіч, начальнік Усход-

няга аддзела Міністэрства замежных спраў Польшчы М.С. Касакоўскі, рэферэнт Міністэрства замежных спраў па рускім пытанням А. Залеўскі, прадстаўнік Польшчы ў рэпарацыйнай камісіі Ю. Мразоўскі, саветнік пасольства Польшчы ў Лондане Я. Цеханоўскі, пасланнік Польшчы ў Бельгіі В. Собаньскі і іншыя.

У рамках Гаагскай канферэнцыі адбылося шэраг нефармальных сустрэч Г. Страсбургера з М.М. Літвінавым у гасцініце “Аранж”, таксама пачаліся актыўныя гадлёвыя перагаворы дзелавых колаў Польшчы з членамі савецкай дэлегацыі. Актыўную ролю ў гэтым збліжэнні адыграў Е. Майер, Э. Розэ, Ю. Гусарскі – прадпрымальнікі, якія мелі добрыя эканамічныя сувязі ў былой Расійскай імперыі, добра ведалі расійскі рынак. Ю. Гусарскі актыўна выступаў у друку за заключэнне савецка-польскага гадлёвага дагавора, за эканамічнае супрацоўніцтва з гэтай краінай [9, с. 118].

Вынікам гэтых сустрэч стала двухбаковая сустрэча М. М. Літвінава – старшыні расійска-ўкраінскай дэлегацыі на Гаагскай канферэнцыі – з міністрам замежных спраў Польшчы Г. Нарутовічам і Ю. Пілсудскім. Яна адбылася ў Варшаве 4 жніўня 1922 г., падчас двухдзённага візіту савецкага прадстаўніка, па дарозе з Бельгіі ў Маскву. Падчас сустрэчы савецкі бок прапанаваў заключыць двухбаковы пакт аб узаемным супрацоўніцтве, ненападзенні і сяброўстве. Аднак, Г. Нарутовіч даў зразумець М. М. Літвінаву, што гэтая прапанова з’яўляецца нецікавай для польскага кіраўніцтва. Фактычна адносіны паміж Польшчай і Савецкай Расіяй урэгуляваны пры дапамозе Рыжскага мірнага дагавора 18 сакавіка 1921 г. Польскі бок, у сваю чаргу, настойваў на заключэнні гадлёвага дагавора і на дакладным выкананні савецкім кіраўніцтвам фінансава-эканамічных абавязкаў.

Працягам варшаўскіх савецка-польскіх перагавораў стаў візіт Г. В. Чычэрына ў Варшаву. Народны камісар замежных спраў РСФСР, вяртаючыся з Берліна, дзе ён праходзіў лячэнне, сустрэўся з міністрам замежных спраў Г. Нарутовічам, прэм’ер-міністрам А. Новакам, Ю. Пілсудскім. Згодна з справаздачай Г. В. Чычэрына, асноўным пытаннем, якое абмяркоўвалася ў ходзе сустрэч стала заключэнне савецка-польскага гадлёвага дагавора [10, с. 169]. Савецкі бок патрабаваў, каб Польшча прызнала “манаполію знешняга гандлю”. Польскае кіраўніцтва настойвала на абмежаванні дзяржаўнай манаполіі Савецкай Расіі на ажыццяўленне знешнегандлёвых мерыпрыемстваў. Гэты пункт фактычна стаў прычынай спынення савецка-польскіх перагавораў. Аднак, нягледзячы на адмоўны іх вынік, адзначаныя савецка-польскія стасункі сталі неабходнай базай для заключэння паштова-тэлеграфнай канвенцыі ў маі 1923 г. і актывізаваліся перагаворы па складанні санітарнай канвенцыі (падпісана 7 лютага 1923 г.). Таксама быў праведзены ў адпаведнасці з дадатковым пратаколам да Дагавора аб рэпатрыяцыі персанальны абмен у 300 чалавек [11, с. 514]. Узнавілі сваю працу Польшка-расійска-ўкраінская рээвакуацыйная камісія і Узгадняльная камісія па ліквідацыі пагранічных інцыдэнтаў.

Беларускае пытанне на Генуэзскай канферэнцыі разглядалася ў рэчышчы рашэнняў, прынятых на Рыжскай мірнай канферэнцыі (верасень 1920 г. – сакавік 1921 г.). Намеры дзеячоў БНР пэўным чынам змяніць умовы Рыжскага мірнага дагавора, скарэктаваць савецка-польскую лінію размежавання, прапанаваць альтэрнатыўны варыянт вырашэння беларускага пытання не мелі поспеху. У рамках Генуэзскай канферэнцыі міжнароднай супольнасцю была афіцыйна і юрыдычна прызнана Беларуская Савецкая рэспубліка, тэрыторыя якой ахоплівала шэсць павеатаў былой Мінскай губерніі. Фінансава-эканамічныя пытанні, узнятыя на пасяджэннях канферэнцыі звязаліся да простага агучвання прэтэнзій, без канкрэтызацый адносна сум і форм выплаты. Савецкае кіраўніцтва спрабавала пэўным чынам змяніць суму фінансавых выплатаў на карысць Польшчы пры дапамозе вынікаў працы Камісіі па ацэнцы страт, нанесеных польскімі войскамі і акупацыйнымі ўладамі. Аднак, прадстаўленыя на канферэнцыі вялізныя лічбы страт (9 мільярдаў 34 млн. 208 тыс. 319 савецкіх рублёў або 52 млн. 29 тыс. 281 залатых даваеных рублёў і 34 капейкі) не ўнеслі змен у сутнасць матэрыяльных абавязкаў Савецкай дзяржавы, яна як і раней павінна была выплаціць Польшчы 15 млн. рублёў золатам і такую ж суму шляхам продажу каштоўных камянёў.

Рапальскі дагавор заклаў аснову для далейшага развіцця знешняй палітыкі Савецкай Расіі, стварыў прэцэдэнт па ўрэгуляванню эканамічных спрэчак шляхам узаемнай адмовы ад прэтэнзій і стаў адлюстраваннем ідэі мірнага суіснавання і супрацоўніцтва дзяржаў з рознымі сацыяльна-эканамічнымі ладам. Значэнне германа-савецкага дагавора было вельмі значным. Ён быў адным з першых міжнародна-прававых актаў, заключаных Германіяй на асновах равенства, узаемнага супрацоўніцтва, неўмяшальніцтва ва ўнутраныя справы адзін аднаго. Рапальскі дагавор практычна стаў адлюстраваннем на практыцы ідэі сусветнага саіснавання дзяржаў. Ён ствараў базу для развіцця і ўмацавання спрыяльных палітычных і эканамічных узаемаадносін паміж Савецкай дзяржавай і Германіяй у інтарэсах міру і бяспекі. Дагавор адчыняў перад БССР перспектыву лагоднага развіцця эканомікі, у выніку падтрымкі гандлёвых адносін з Германіяй. Пачатак Генуэзскай канферэнцыі (10 красавіка – 20 мая 1922 г.) фактычна прыпыніў пасяджэнні савецка-польскіх гандлёвых перагавораў. Заключэнне Рапальскага дагавора, таксама негатыўная пазіцыя кіраўніцтва Францыі супраць актыўнага гандлёвага супрацоўніцтва з Савецкай Расіяй сталі прычынамі канчатковага спынення перагавораў у Варшаве.

ЛІТАРАТУРА

1. Гражданская война и военная интервенция в СССР / под ред. С. С. Хромова [и др.]. – М. : «Советская энциклопедия», 1987. – 720 с.
2. Документы внешней политики СССР : в 24 т. – Т. 5 : 1 января 1922 г. – 19 декабря 1922 г. – М., 1961. – 786 с.

3. *Снапкоўскі, У. Е.* Знешнепалітычная дзейнасць Беларускай ССР (1919–1929 гг.) / У. Е. Снапкоўскі. – Беларускі гістарычны часопіс. – 2001. – № 3. – С. 28–42.
4. *Dąbski, J.* Pokój Ryski. Wspomnienia. Petraktacja. Tajne układy z Joffem. Listy / J. Dąbski. – Warszawa, 1931. – 225 s.
5. Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі : у 2 кн. : / склад. С. Шупа. – Вільня–Нью-Ёрк–Менск–Прага, 1998. – Кн. 1 : 1917–1925 гг. – Ч. 2 : 1920–1925. – 871–1721 с.
6. *Ладысеў, У.* Рада БНР пасля Рыжскага дагавора 1921 г., ці Канец нацыянальнага рамантызму / У. Ладысеў, П. Брыгадзін. – Беларускі гістарычны часопіс. – 1997. – № 1. С. 48–57.; Беларускі сыцяг. – 1922. – № 1. – С. 1, 8.
7. *Ковалева, Л. А.* Забытые страницы истории : (Борьба представителей БНР за независимость Белоруссии на Генуэзской конференции) : Материал в помощь лектору / Л. А. Ковалева / Могилев. гос. пед. ин-т им. А. А. Кулешова. – Могилев, 1992. – 12 с.
8. *Лазько, Р. Р.* Беларусь у еўрапейскай палітыцы 1918–1925 гг. : Нарысы / Р. Р. Лазько, А. М. Кротаў, М. М. Мязга. – Гомель : УА “ГДУ імя Ф. Скарыны”, 2003. – 126 с.
9. *Ольшанский, П. Н.* Рижский договор и развитие советско-польских отношений 1921–1924 гг. / П. Н. Ольшанский. – М. : Изд-во «Наука», 1974. – 285 с.
10. Документы и материалы по истории советско-польских отношений : в 11 т. / под ред. С. Вроньского. – М., 1965. – Т. 4 : апрель 1921 г. – май 1926 г. – 560 с.
11. Документы внешней политики СССР : в 24 т. – Т. 3 : 1 июля 1920 г. – 18 марта 1921 г. – М., 1959. – 702 с.